

Fjölskyldutryggingar

Fjölskyldutryggingar, eða heimilistryggingar, eru samsettar tryggingar sem ætlaðar eru til að vernda innbú og fjölskyldumeðlimi. Þær eru að jafnaði seldar í pakka sem inniheldur nokkrar mismunandi tryggingar sem hver um sig tryggir gegn sérstökum áhættuþáttum. Slíkar tryggingar taka til þess ef óvænt atvik verða á heimili eða í daglegu lífi fjölskyldunnar.

Grunntryggingin er innbústrygging sem tryggir lausafé heimilisins (innbú), s.s. húsgögn, raftæki og fatnað, gegn tjóni vegna bruna, innbrota og vatnstjóns. Auk þess er slysstrygging í frítíma, ábyrgðartrygging og málskostnaðartrygging hluti af fjölskyldutryggingum.

Hjá sumum tryggingafélögum er innbúskaskótrygging einnig innifalin en hjá öðrum er hún valkvæð. Oftast er ferðatrygging einnig valkvæð viðbót við fjölskyldu- og innbústryggingar og því ekki sjálfkrafa innifalin. Einnig er boðið upp á sjúkrahúslegutryggingu, áfallatryggingu, umönnunartryggingu barna og neyðaraðstoð vegna ofbeldis sem hluta af viðtækari tegundum fjölskyldu og innbústryggingar.

Hver eru vátryggð?

Meginreglan er sú að allir fjölskyldumeðlimir sem búa á sama stað og eru með sama lögheimili eru tryggðir (sá sem kaupir trygginguna, maki og börn jafnvel þó þau séu fullorðin). Að auki falla börn tryggingartaka yngri en 18 ára undir trygginguna þó þau séu með lögheimili annars staðar. Fjölskyldumynstur getur verið mismunandi og er í skilmálum tryggingafélaganna að finna nánari upplýsingar um það hverjir eru tryggðir. Mikilvægt er að kynna sér það sérstaklega.

Hvað þarf að hafa í huga?

Þegar keypt er fjölskyldutrygging er almennt hægt að velja á milli misviðtækra trygginga, bæði hvað varðar fjölda tryggingaþátta sem innifaldir eru og einnig er varðar bótafjárhæðir og eigin áhættu (sjálfsábyrgð, þ.e. þann hluta tjónsins sem tjónþoli verður að bera sjálfur). Við val á fjölskyldutryggingu er mikilvægt að neytendur hugi að því hvaða tryggingavernd hentar aðstæðum þeirra og gæti að því að tryggingarverndin endurspeglir raunverulegt verðmæti innbús ef til tjóns kemur (t.d. ef húsið brennur og endurnýja þarf allt innbú).

Við kaupin er gott að svara eftirfarandi spurningum:

- Eru börn á heimilinu?
- Eru verðmætar eigur sem þarf að tryggja sérstaklega, svo sem raftæki, hljóðfæri eða ípróttabúnaður?
- Ferðast fjölskyldan mikið innanlands eða erlendis?
- Er þörf á að kaupa ferðatryggingu sérstaklega eða fylgir fullnægjandi trygging með greiðslukorti?
- Er mikilvægara að hafa viðtæka tryggingu með lægri eigin áhættu eða halda iðgjöldum lágum með því að velja hærri sjálfsábyrgð?
- Er verðmæti innbús rétt áætlað? Það getur skipt miklu máli ef tjón verður.

Þegar flutt er úr einu húsnaði í annað, þarf að tilkynna tryggingafélagi um breyttan vátryggingastað.

Áður en trygging er keypt er gott að kynna sér skilmála hennar. Þar sem skilmálar eru löng og flókin skjöl er rétt að minna á að tryggingafélögunum ber að útbúa staðlað upplýsingaskjal. Þau skjöl eru yfirleitt vel uppsett og einföld yfirlstrar en eiga þó að gefa góða yfirsýn yfir það hvað felst í tryggingunni:

Staðlað upplýsingaskjal

- Til staðar á að vera staðlað upplýsingaskjal vegna allra skaðatrygginga (t.d. bílatrygginga, fasteignatrygginga og fjölskyldutrygginga).
- Skjalið á að vera stutt, skýrt og auðvelt aflestrar og henta því vel fyrir þá sem ekki treysta sér til að lesa skilmálana sjálfa.
- Í skjalinu á meðal annars að koma fram samantekt á því hvað tryggingin bætir og hvað hún bætir ekki, helstu skyldur aðila og skilyrði fyrir uppsögn.

Fjölskyldutrygging er samsett úr nokkrum mismunandi tryggingum svo sem innbústryggingu, ábyrgðatryggingu einstaklings og ferðatryggingu.

Innbústrygging

Innbústrygging er grunnþáttur fjölskyldutryggingar og veitir vernd fyrir innbú og persónulega muni ef tjón verður, til dæmis vegna eldsvoða, vatnstjóns, innbrots, ráns, óveðurs, brots, hruns eða annarra skyndilegra atvika sem talin eru upp í skilmálum tryggingafélaganna. Tryggingin getur einnig gilt utan heimilisins, til dæmis í geymslum eða á ferðalögum. Ef innbú er varanlega geymt annars staðar, svo sem í sumarhúsi eða hesthúsi, er misjafnt milli tryggingafélaga hvort og að hve miklu leyti það fellur undir trygginguna. Ef dýrir munir eru geymdir utan heimilisins ætti því að kanna hvort þeir eru tryggðir.

Með innbúi er átt við lausafé sem fylgir almennu heimilishaldi og telst ekki hluti af fasteign. Þetta eru geta verið húsgögn, heimilistæki, eldhúsáhöld, borðbúnaður, raftæki, leirtau, föt og rúmföt – eða í einföldu máli það sem fólk tekur yfirleitt með sér þegar það flytur á milli heimila.

Tryggingin nær hins vegar ekki yfir hluti sem tilheyra atvinnurekstri, né heldur gæludýr, ökutæki, báta, tjaldvagna og sambærileg tæki – það þarf að tryggja sérstaklega. Þó hafa flest tryggingafélög skilgreint einn gang af sumardekkjum eða vetrardekkjum undir hvern einkabíl fjölskyldunnar sem hluta af innbúi.

Flestir velja að vera með innbústryggingu til að verjast alvarlegum tjónum eins og eldsvoða eða innbroti. Í tryggingarskilmálum er yfirleitt að finna svokallaðar **varúðarreglur** sem segja til dæmis fyrir um að læsa skuli öllum hurðum og gluggum þegar heimilið er yfirgefið, geyma lykla á öruggum stað og læsa hjólum og bifreiðum. Þá er þess einnig oft krafist að ótvíræð merki séu um innbrot til að bætur fáið greiddar, og að innbrot eða þjófnaður séu tilkynnt tafarlaust til lögreglu.

Ef brotið er gegn varúðarreglum getur það haft áhrif á bótarétt. Þannig getur tryggingafélag lækkað bætur eða neitað að greiða bætur. Meta þarf alvarleika brotsins, hvernig tjónið bar að og önnur atvik. Tryggingafélagið þarf að sýna fram á að varúðarregla hafi verið brotin og að það hafi valdið tjóninu eða aukið afleiðingar þess.

358/2024: Ekki voru merki um að innbrot hefði átt sér stað í bifreið M þegar verðmæti voru fjarlægð úr henni. Var því vafi talinn leika á um það hvort henni hefði verið læst. Var því talið heimilt að skerða bætur til hans um 2/3 hluta.

203/2022: Sannað þótti að íbúð M hefði verið ólæst þegar farið var þangað inn og hluta af innbúi hennar stolið. Í því tilviki var niðurstaðan sú að M ætti ekki rétt á bótum vegna þjófnaðarins.

455/2021: Miðað við ummerki á vettvangi höfðu óprúttirnir aðilar komist inn með því að spenna upp glugga sem hafði verið skilinn eftir opinn, en samkvæmt varúðarreglum bar að loka öllum gluggum og krækja þeim aftur. M taldist þó, með hliðsjón af öllum atvikum málsins, eiga rétt á bótum en tryggingafélaginu var heimilt að lækka þær um helming.

Bótafjárhæðir

Meginreglan er að raunverulegt tjón er bætt, en tjónþoli á ekki að hagnast á tjóninu, þ.e. hann á ekki að vera betur settur en ef tjónið hefði ekki átt sér stað. Þrátt fyrir það hafa tryggingafélögin það að meginreglu að bætur skuli miða við verðmæti á nýjum samskonar hlut á tjónsdegi. Frádráttur vegna aldurs og notkunar kemur því aðeins til greina að notagildi hlutanna hafi minnkað verulega. Beita félögin svo yfirleitt afskriftarreglum vegna tiltekinna muna. Mismunandi er hversu hratt hlutir eru afskrifaðir. Hraðastar eru afskriftir snjallsíma og tölvubúnaðar.

Dæmi: Hjá tryggingafélagi afskrifast spjaldtölva um 25% á hverjum 12 mánuðum, fyrst eftir eitt ár. Full afskrift er eftir fimm ár þ.e. engar bætur fást vegna spjaldtölvu sem orðin er eldri en fimm ára. Ef spjaldtölvan er þriggja ára, fást bætur sem nema helmingi (50%) af verðmæti nýrrar sambærilegrar spjaldtölvu.

Ef fjölskylda á sérstaklega verðmæta muni, eins og dýr úr eða skartgrip, þarf að hafa í huga að tryggingafélög setja yfirleitt takmörk á hámarksbætur fyrir slíka hluti – oft á bilinu 5–10% af heildarinnbúsverðmæti.

Dæmi: Ef innbúið er tryggt fyrir 10 milljónir króna (vátryggingarfjárhæð), gæti hámarksbótafjárhæð fyrir stolna skartgrip eða úr verið 500.000 kr.

Svipuð takmörk gilda um aðra verðmæta muni eins og peninga, verðbréf, handrit, frumteikningar, mynt- og frímerkjasöfn. Þar eru hámarksbætur oft takmarkaðar við 1–2% af vátryggingarfjárhæðinni.

Ef þú átt verðmæta muni, hvort sem það eru framangreindir munir eða dýr reiðhjól eða málverk, ættirðu að skoða sérstaklega hvort þú þurfir að kaupa viðbótartryggingu til að fá fulla vernd.

Undirtrygging

Mikilvægt er að reyna að átta sig á hvert raunverulegt verðmæti innbúsins er áður en keypt er trygging fyrir það þar sem við kaupin þurfa neytendur að tilgreina vátryggingarfjárhæð sem miða á við raunverulegt verðmæti innbús. Vátryggingarfjárhæðin eru þær hámarksbætur sem fást úr tryggingunni. Gæta þarf að því að vátryggingarfjárhæðin sé ekki of lág því ef til tjóns kemur getur verið horft til þess ef um undirtryggingu er að ræða. Ef raunverulegt verðmæti innbús er hærra en vátryggingarfjárhæðin, geta tryggingafélög beitt reglum um undirtryggingu sem veldur því að eingöngu greiðast hlutfallslegar bætur. Það er þó háð því að ákvæði um undirtryggingu séu í viðkomandi skilmálum.

Dæmi: Ef altjón verður á innbúi, ef allt á heimilinu verður til dæmis eldi að bráð, eru bætur miðaðar við þá fjárhæð. Ef innbúið er tryggt fyrir 10.000.000 kr. en tjónið er í raun 20.000.000 kr. fást samt aðeins 10.000.000 kr. að hámarki úr tryggingunni.

Dæmi: Húsnæði brennur og hluti innbús, að verðmæti 3.000.000 kr., skemmist. Raunverulegt verðmæti alls innbús er 12.000.000 kr. en váttryggingarfjárhæðin er helmingi minni, eða 6.000.000 kr. og er það upphæðin sem kemur fram á váttryggingaskirteini. Undirtryggingin er skv. þessu 50%. Þá færðu ekki 3.000.000 kr. í bætur, heldur helminginn af því eða 1.500.000 kr. þrátt fyrir að vera með tryggingu fyrir hærri fjárhæð.

Þá má nefna úrskurð úrskurðarnefndar í váttryggingamálum nr. 171/2023. Í því máli fékk eigandi íbúðar sem brann eingöngu 16.320.500 kr., í stað 23.315.000 kr. sem hann gerði kröfu um, en það var váttryggingarfjárhæð íbúðarinnar. Taldi tryggingafélagið að íbúðin væri undirtryggð sem nam 30% og því þurfti eigandi íbúðarinnar að þola skerðingu bóta um 30%.

Umfang tjóns

Oft er deilt um umfang tjóns, þ.e. hvaða munir skemmdust eða var stolið og hvert verðmæti þeirra er. Meginreglan er sú að það er tjónþoli sem þarf að sýna fram á það. Þó ljóst sé að við varðveitum ekki endilega kvittanir fyrir öllum þeim munum sem eru á heimilinu, er oft hægt að sýna fram á tilvist þeirra og verðmæti með öðrum hætti, svo sem með yfirlitum yfir kortafærslur, af upplýsingum af heimasíðum seljenda og öðrum sölusíðum. Á þessi atriði reyndi m.a. fyrir úrskurðarnefnd í váttryggingamálum í máli nr. 227/2024 en í því tilviki taldist M ekki hafa sýnt fram á að tjón hans væri meira en sem næmi þeim bótum sem tryggingafélagið hafði fallist á að greiða.

Innbúskaskó

Innbúskaskótrygging er oft innifalin í fjölskyldutryggingu en einnig getur hún verið valkvæð viðbót við hefðbundna innbústryggingu. Hefðbundin innbústrygging tekur einkum til tjónsatvika eins og bruna, innbrota, ráns og vatnstjóns en innbúskaskó kemur til viðbótar þegar um er að ræða skyndileg, ófyrirsjáanleg utanaðkomandi atvik.

Tryggingin bætir skyndileg og óvænt tjón á munum heimilisins, til dæmis ef farsími dettur í gólfíð og skjárinn brotnar, ef sjónvarp verður fyrir höggi, tölva fellur niður stiga, barn hellir vökva yfir leikjatölvu eða gleraugu skemmast fyrir slysi. Þetta eru tjón sem eru algeng í daglegu lífi, en eru ekki bætt úr venjulegri innbústryggingu.

Bætur eru ákvarðaðar með sama hætti og í innbústryggingunni.

Sýna þarf fram á að tjónið hafi orðið vegna skyndilegs ófyrirsjáanlegs utanaðkomandi atviks. Reynt hefur á ágreining þar að lútandi fyrir úrskurðarnefnd í váttryggingamálum.

355/2022: Níu ára gamall sonur M kastaði fjarstýringu með þeim afleiðingum að hún lenti á endanum á sjónvarpstæki sem brotnaði. Deilt var um hvort atvikið hefði verið skyndilegt, ófyrirsjáanlegt og utanaðkomandi. Nefndin taldi svo vera enda hafi sonur M ekki ætlað sér að henda fjarstýringunni í sjónvarpið heldur í sófa þaðan sem hún skoppaði og lenti á sjónvarpinu. Átti M því rétt á bótum.

Ábyrgðartrygging einstaklings

Ábyrgðartrygging fjölskyldutryggingar veitir fjölskyldumeðlimum vernd gagnvart skaðabótakröfu annars aðila. Slík trygging getur skipt sköpum þegar upp kemur óvænt atvik í daglegu lífi sem leiðir til þess að annar aðili gerir kröfu um bætur. Tryggingin greiðir bætur ef vátryggður hefur bakað sér skaðabótaskyldu samkvæmt íslenskum lögum og tjónþoli (sá sem verður fyrir tjóninu) á ekki sjálfur sök á því. Þetta getur bæði átt við um líkamstjón og munatjón.

Dæmi: Þú gætir ekki að þér á göngustíg og hjólar á gangandi vegfaranda sem skv. umferðarlögum nýtur forgangs á göngustíg. Viðkomandi slasast og einnig rifnar fíni útivistarjakkinn hans í slysinu. Sá sem þú hjólaðir á getur gert kröfu um bætur vegna bæði líkamstjónsins og tjónsins á jakkanum úr ábyrgðartryggingu fjölskyldutryggingar þinnar.

Þegar tryggingafélag metur bótaskyldu er tekið mið af almennum reglum skaðabótaréttar sem er lögfræðilegt úrlausnarefni. Það þurfa að vera orsakatengsl milli háttsemi hins vátryggða og tjónsins, og háttsemin þarf að teljast saknæm, þ.e. um gáleysi eða ásetning að ræða. Ekki eru greiddar bætur vegna tjóns sem stafar af hreinum óhöppum sem engum er um kennt, eða ef tjónþoli ber ábyrgð á tjóninu sjálfur. Ekki eru heldur greiddar bætur ef tjóni er valdið viljandi (af ásetningi).

Tjónþoli ber ábyrgð á að sanna að tjón hafi orðið, hver olli því og að sá aðili hafi valdið tjóninu með skaðabótaskyldum hætti.

Hjá sumum tryggingafélögum er þó að finna sérstakar reglur um tjón sem þú veldur sem gestur á heimili annarra. Slík tjón fást bætt þrátt fyrir að þú berir ekki skaðabótaábyrgð skv. lögum.

Dæmi: Þú ert í heimsókn hjá ættingja þínum og rekst í lampa á borði sem við það fellur niður og brotnar. Þrátt fyrir að líklega hafi þetta verið óhappatilvik þá bætir tryggingin þín tjónið.

Tjónþoli getur gert kröfu beint í tryggingu tjónvalds án þess að ræða við hann fyrst. Tjónþoli getur líka fengið upplýsingar frá tryggingafélagi tjónvalds um hvort hann sé með ábyrgðartryggingu enda ber tryggingafélögum skylda skv. lögum til að upplýsa um tilvist ábyrgðartrygginga. Tjónvaldur getur ekki lofa því að bæta öðrum tjón þó hann telji sig bera ábyrgð því viðurkenning á ábyrgð bindur ekki tryggingafélagið.

Helstu undanþágur tryggingafélaga eru í skilmálum tryggingarinnar en þar eru meðal annars talin upp tjón sem verða:

- Milli fjölskyldumeðlima sem búa á sama heimili.
- Vegna atvinnurekstrar eða vinnu þinnar.
- Á hlutum sem þú hefur tekið að láni eða hefur í þinni vörslu.
- Vegna dýra í þinni eigu, fasteigna, ökutækja eða skotvopna.
- Eða vegna refsiverðrar háttsemi, svo sem slagsmála.

Það er því mikilvægt að skoða skilmála eða upplýsingaskjal tryggingarinnar vel og athuga hvort þörf er á viðtækari ábyrgðartryggingu en hún býður upp.

Sérregla vegna barna yngri en 10 ára

Samkvæmt íslenskum lögum bera börn almennt ekki skaðabótaábyrgð fyrir en þau hafa náð nægum þroska til að gera sér grein fyrir afleiðingum gerða sinna. Í reynd er lítið svo á að börn undir 10 ára aldri séu ekki sjálf ábyrg fyrir tjóni sem þau valda nema um sé að ræða sérstaklega hættulega hegðun sem gera má ráð fyrir að barn á sama aldri forðist að sýna. Þetta mat byggir á dómum en á Íslandi er yngsta barn sem látið hefur verið sæta skaðabótaábyrgð, 10 ára og sjö mánaða gamalt. Það var í dómi Hæstaréttar frá 1974, bls. 356 þar sem barn skaut ör í auga annars barns sem við það missti sjónina á öðru auga. Taldi Hæstiréttur að barnið sem skaut örinni hefði haft nægan þroska til að vita að bogi og ör gætu verið hættulegt leiktæki.

Þrátt fyrir þetta er innifalin í fjölskyldutryggingum sérstök viðbótarvernd sem tryggingafélög veita vegna tjóns sem börn yngri en 10 ára valda, jafnvel þótt þau séu ekki skaðabótaskyld. Slík greiðsla er því hluti af viðtækari tryggingavernd og miðar að því að bæta tjón sem ella myndi ekki fást bætt samkvæmt lögum. Þó eru ákveðnar takmarkanir á þessari vernd, til dæmis er ekki greitt úr tryggingu ef barn veldur tjóni af ásetningi, þ.e. viljandi.

Foreldrar bera ekki ábyrgð á skaðaverkum barna sinna nema þeir hafi sjálfir sýnt af sér vanrækslu, t.d. með því að sinna ekki eðlilegu eftirliti eða umönnun. Það er því hvorki sjálfgefið né sjálfvirk að foreldrar greiði bætur fyrir skaðaverk barna sinna.

Fritímaslysatrygging

Fritímaslysatrygging er hluti af fjölskyldutryggingu og veitir fjárhagslega vernd ef hinir váttryggðu verða fyrir slysi í fritíma, heima fyrir, í útivist eða við almenna líkamsrækt og íþróttaiðkun.

Skilgreining á slysi – slyshugtakið

Svo tjón sem verður vegna slyss fáist bætt úr fritímaslysatryggingu þarf atvikið sem leiddi til tjónsins að uppfylla skilyrði slyshugtaks váttryggingaréttar.

Í skilmálum slysatrygginga er slys skilgreint sem skyndilegur, utanaðkomandi atburður sem veldur meiðslum á líkama váttryggðs og gerist án vilja hans.

Þetta þýðir að meiðsli sem er að rekja til líkama tjónþola sjálfs, til að mynda ef eitthvað gefur sig við átak, ef svimi eða krampi veldur því að tjónþoli dettur teljast ekki slys í þessum skilningi – heldur þarf alltaf eitthvað utanaðkomandi og skyndilegt að koma til. Oft geta mörkin verið óljós og erfitt er að setja fram skýrar reglur um það hvenær slys telst vera slys í skilningi tryggingarinnar. Þegar um fall er að ræða hafa dómstólar þó í einhverjum tilvikum talið að þá verði tryggingafélagið leiða líkur að því að eitthvað innra með tjónþola hafi gefið sig og valdið fallinu, annars teljist um slys í skilningi váttryggingaréttar að ræða.

Í dómaframkvæmd Hæstaréttar Íslands, þ.á.m. dómum réttarins í málum nr. 412/2011 og 128/2013, segir að fall, sem ekki sé sýnt að rekja megi til svima, sjúkdóma eða annars innra ástands í líkama þess sem hlýtur líkamstjón, sé slys í skilningi tryggingarskilmála. Af þeim dómum má einnig ráða að þegar fall sé rakið til svima, sjúkdóma eða annars ástands í líkama tryggðs þá sé ekki um að ræða utanaðkomandi atburð m.t.t. hefðbundinnar skýringar á slyshugtaki váttryggingaréttar.

Fyrir úrskurðarnefnd í váttryggingamálum reynir oft á hvort um slys í framangreindum skilningi er að ræða en það hvílir á tjónþola að sýna fram á það. Sjá úrskurði í málum 114/2020, 30/2021 og 234/2021 þar sem um fall vegna svima eða yfirliðs var að ræða. Sjá einnig mál 95/2023 og 176/2023. Í mörgum skilmálum fjölskyldutrygginga hefur hugtakið verið rýmkað þannig að ekki er gerð krafa um utanaðkomandi atburð þegar slys leiðir til meiðsla á útlimum (höndum/fótum). Sjaldnast veldur það neinum vafa hvað teljist útlímur og hvað ekki, en í máli 79/2024 reyndi þó á skilgreiningu á því fyrir úrskurðarnefndinni, en þá voru aðilar ósammála um hvort öxl teldist hluti handleggjar.

Hvað bætir tryggingin?

Fritímaslysaftrygging greiðir yfirleitt eftirfarandi bætur:

- **Dánarbætur** ef slys leiðir til andláts.
- **Miskabætur** ef slys veldur varanlegum líkamstjóni.
- **Dagpeninga** ef einstaklingur missir tímabundið starfsgetu (gildir fyrir 18 ára og eldri).
- **Bætur vegna tannbrots** við slys.
- **Greiðslu innlends sjúkrakostnaðar** sem ekki er endurgreiddur af Sjúkra-tryggingum Íslands, t.d. læknisheimsóknir og endurhæfing.

Tryggingin gildir um allan heim, líka fyrir námsmenn sem búa erlendis, svo lengi sem þeir halda lögheimili á Íslandi.

Ýmsar undanþágur er að finna í skilmálum tryggingafélaga, þannig eru t.d. líkamstjón í umferðarslysum undanþegin, slys fullorðinna í keppnisíþróttum, slys sem tengjast ýmissi áhættu hegðun og áhættusporti og slys sem verða í handalögmálum eða þátttöku í refsiverðum verknaði. Þetta er ekki tæmandi upptalning en þeir sem stunda keppnisíþróttir eða áhættusport þurfa að gæta sérstaklega að tryggingum sínum.

Bætur taka mið af tryggingarfjárhæðum sem fram koma í váttryggingarskirteini og eru misjafnar eftir því hvaða trygging er keypt. Þá lækka bætur almennt við ákveðinn aldur tjónþola.

Orsakatengsl og sönnun

Þó sýnt sé fram á að slys hafi átt sér stað er það eftir sem áður tjónþola að sýna fram á umfang tjóns síns og að það verði rakið til slyssins. Við sönnun á því skiptir miklu máli að læknisfræðileg gögn sýni fram á að tiltekin einkenni eða áverkar séu vegna slyssins en ekki annarra atvika:

406/2022: M lýsti atvikum svo að hún hefði haldið á barnabarni sínu sem fór að berjast um í fangi hennar með þeim afleiðingum að hún slasaðist í baki. Engin læknisfræðileg gögn lágu þó fyrir er studdu við að atvik hefðu verið með þeim hætti né um að einkenni M væri að rekja til þessa atviks. Þar sem M hafði ekki sýnt fram á atvik og að þau hefðu orsakað tjón hennar var kröfu hennar um bætur hafnað.

82/2020: M krafðist bóta vegna tjóns sem hún varð fyrir er hún féll á jörðina. Við komu hennar til læknis daginn eftir var hins vegar ekki minnst á fallið og önnur læknisfræðileg gögn studdu ekki nægilega við þá afstöðu M að einkenni hennar væru til komin vegna falls. Taldist M því ekki hafa sýnt fram á orsakatengsl og kröfu hennar um bætur úr fritímalysaftryggingu var hafnað.

Skerðing eða niðurfelling bóta

Sýni tjónþoli af sér stórkostlegt gáleysi og það leiðir til tjóns getur verið heimilt að skerða bætur til hans í heild eða hluta. Við mat á því hvort og þá hvaða, skerðing er heimil þarf að meta hve mikil sök viðkomandi er og líta til allra atvika við tjónið. Það er tryggingafélagið sem þarf að sýna fram á að um stórkostlegt gáleysi hafi verið að ræða og að heimilt sé að skerða eða fella niður bótarétt vegna þess. Nokkrum sinnum hefur reynt á mat á þessu fyrir úrskurðarnefnd í váttryggingamálum:

328/2024: *M slasaðist er hún féll af rafhlaupahjólí en í ljós kom að hún var nokkuð ölvuð við akstur þess. Samkvæmt umferðarlögum er óheimilt að hjóla eða reyna að hjóla ef ástand ökumanns er þannig að hann er ekki fær um örugga stjórn hjólsins. Hið sama gildir um rafhlaupahjól. Taldi nefndin því sýnt að M hefði sýnt af sér stórkostlegt gáleysi og var því heimilt að lækka bætur til hennar um 2/3 hluta.*

324/2022: *M slasaðist illa þegar hann dýfði sér, með höfuðið á undan og hendur með síðum, í laug sem var mest 1,5 metrar að dýpt. Var það mat nefndarinnar að í þessu hátterni hefði falist stórkostlegt gáleysi, sem leitt hafi til tjóns M. Var því heimilt að skerða bætur til hans um 2/3 hluta.*

Ferðatryggingar

Ferðatryggingar eru innifaldar í árgjöldum flestra kreditkorta. Það er líka hægt að kaupa þær með fjölskyldutryggingu, en yfirleitt er þá um valkvæða viðbót að ræða.

Helsti kosturinn við að vera bæði með ferðatryggingu kreditkorts og ferðatryggingu í fjölskyldutryggingu er sá að ef hámarksbótafjárhæð er náð í annarri tryggingunni þá tekur hin tryggingin við ef um er að ræða umfangsmikið tjón. Þannig gæti verið gott að hafa tvær tryggingar ef ferðast er til Bandaríkjanna eða annarra landa þar sem kostnaður vegna innlagnar á sjúkrahús getur verið gríðarlega hár.

Annað sem hafa þarf í huga er að kreditkortatryggingar ná yfirleitt ekki til fullorðinna barna (eldri en 23 ára) en fjölskyldutrygging tryggir börn á heimilinu óháð því hversu gömul þau eru.

Réttaraðstoðartrygging/málskostnaðartrygging

Það getur verið afar kostnaðarsamt að leita með ágreining til dómstóla. Réttaraðstoðartryggingu er ætlað að greiða bætur vegna kostnaðar sem tengist rekstri einkamála sem varða hinn vátbyggða sem einstakling. Skilyrði er að málið komi til úrlausnar almennra dómstóla á Íslandi (héraðsdómstólar, Landsréttur eða Hæstiréttur) og að lögmaður tilkynni tryggingafélaginu um að hann hafi tekið að sér málið og fái fyrirfram samþykki frá tryggingafélagi um að það muni taka þátt í kostnaði vegna dómsmálsins.

Margar tegundir dómsmála eða ágreinings falla þó ekki undir trygginguna. Er þar helst að nefna mál sem varða:

- **Sakamál**, þar sem einstaklingur er grunaður um eða ákærður fyrir refsiverðan verknað.
- **Ágreining sem fer til stjórnvalda eða sérdómstóla**, t.d. úrskurðarnefnda.
- **Hjónaskilnað, sambúðarslit og forsjármál**, þ.m.t. forræði, umgengni og faðerni.

- **Mál sem tengjast vinnu eða atvinnurekstri.**
- **Ábyrgðir**, t.d. þegar tryggður gengur í ábyrgð fyrir annan eða setur eign sína að veði.
- **Óvenjulegar fjárhagslegar aðgerðir**, sem eru mjög umfangsmiklar miðað við venjulegan einstakling.
- **Kröfur sem hafa verið framseldar** til hins vátryggða.
- **Mál sem tengjast fasteignum** vátryggða. Hér þarf að skoða réttaraðstoðartryggingu fasteignatryggingar ef hún er fyrir hendi en sú trygging gæti þá tekið til slíks dómsmáls.
- **Mál sem tengjast vélknúnum farartækjum**, hjólhýsum, loftföllum, bátum o.s.frv.
- **Skaðabótamál vegna refsiverðra verknaða.**

112/2023: Ágreiningur varðandi kattahald í fjölbýlishúsi var talinn varða M sem „eiganda fasteignar“ og var bótaréttur því ekki til staðar.

26/2021: M átti í ágreiningi við ÍLS-sjóð vegna uppgreiðslugjalds. Tryggingafélagið byggði á því að um mál sem varðaði M sem „eiganda fasteignar“ væri að ræða og hafnaði bótaskyldu. Nefndin leit svo á að um væri að ræða ágreining um lögmæti tiltekinnar gjaldtöku óháð eignarhaldi á fasteign. Nefndin taldi því að þó lán hjá ÍLS hefði upphaflega verið tekið í tengslum við fasteignakaup varðaði ágreiningurinn ekki M sem „eiganda fasteignar“. Átti M því rétt á bótum úr réttaraðstoðartryggingu.

Hér má einnig nefna úrskurð í máli nr. 49/2021, en þar taldi nefndin að tryggingafélag hefði þrengt um of að rétti tryggingartaka til að sækja í réttaraðstoðartryggingu.

Tímamörk

Nokkuð flókið getur verið að meta hvort réttaraðstoðartrygging tekur til þess ágreining sem er uppi. Eftirfarandi reglur gilda um það og er þeim ætlað að girða fyrir að fólk „tryggi eftir á“, þ.e. kaupi réttaraðstoðartryggingu þegar fyrir séð er að leita þurfi til dómstóla með tiltekin mál. Þetta eru töluvert flóknar reglur og þurfa tjónþolar að máta sitt tilvik við þær hverju sinni. Hægt er að sækja bætur í réttaraðstoðartryggingu ef:

1. Vátryggingin er í gildi þegar ágreiningur kemur upp og hefur þá verið í gildi í minnst tvö samfelld ár.
 - Tryggingin þarf ekki að hafa verið hjá sama tryggingafélagi allan tímann. Ef þú hefur haft sams konar tryggingu hjá öðru félagi, telur það með í heildartímanum.
 - Skoða þarf í hverju máli fyrir sig hvenær ágreiningur telst hafa komið upp og ræðst það af atvikum hverju sinni. Í mörgum úrskurðum úrskurðarnefndar í vátryggingamálum hefur verið fjallað um upphafstíma ágreinings:
2. Ef tryggingin hefur ekki verið í gildi í tvö ár, getur réttur á réttaraðstoð samt verið fyrir hendi ef atvikin eða atburður sem krafan byggist á hafa átt sér stað eftir að tryggingin tók gildi.

3. Ef réttaraðstoðartrygging er ekki lengur í gildi þegar ágreiningur kemur upp, getur réttur á réttaraðstoð úr eldri tryggingu verið til staðar ef tryggingin var í gildi þegar atvikin áttu sér stað og ekki eru liðin meira en fjögur ár frá þeim tíma.

Tilkynningarfrestur

Auk ofangreindra tímafresta þarf einnig að huga að því að tilkynna tryggingafélaginu um kröfu innan árs sem váttryggður vissi um atvik sem krafan er reist á. Það er ekki endilega sami tímapunktur og þegar ágreiningur telst hafa komið upp enda getur það verið löngu áður en málið er komið á það stig að fyrirséð er að leita þurfi til dómstóla.

Í málum sem varðar réttaraðstoð hefur úrskurðarnefndin, t.d. í máli nr. 280/2018, miðað upphaf tilkynningarfrestsins við þann tíma þegar váttryggður gat gert sér grein fyrir það ágreiningur væri kominn á það stig að úr honum yrði ekki leyst nema fyrir dómstólum sem er yfirleitt síðar en upphaf ágreiningsins sjálfs. Annað væri óeðlilegt enda getur ágreiningur verið kominn upp löngu áður en lögmaður kemur að málinu og skilyrði fyrir því að unnt sé að sækja í réttaraðstoðartryggingu er að lögmaður sé búinn að taka að sér málið.

Hvaða kostnaður fæst greiddur úr tryggingunni?

Réttaraðstoðartryggingin greiðir fyrir eðlilegan og nauðsynlegan lögmanns- og málskostnað upp að ákveðnu hámarki sem getið er um á skírteini tryggingarinnar (á bilinu 2 – 3 milljónir) ef hann fæst ekki greiddur frá gagnaðila eða hinu opinbera. Eigin áhætta er yfirleitt í kringum 20%, þó að lágmarki ákveðin fjárhæð sem einnig kemur fram í skírteini.

Tryggingin greiðir:

- Þóknun lögmanns og önnur lögfræðileg gjöld.
- Kostnað við sérfræðiálit/matsgerð (ef lögmaður telur nauðsynlegt áður en málið fer fyrir dóm).
- Kostnað vegna vitna eða annarrar sönnunarfærslu.
- Réttargjöld.
- Málskostnað sem þú ert dæmd/t/ur til að greiða gagnaðila.
- Málskostnað sem þú samþykkir að greiða í sátt (ef dómur hefði væntanlega dæmt þig til að greiða meira).

Mikilvægt að hafa í huga:

- Ef þú gefur eftir réttinn til að fá kostnað greiddan frá öðrum (t.d. með sátt), greiðir tryggingafélagið ekki bætur.
- Þú þarft að sækja um gjafsókn ef mögulegt er nema ljóst sé að þú uppfyllir ekki skilyrði.
- Tryggingafélagið getur krafist þess að ágreiningur um gjald lögmanns fari fyrir úrskurðarnefnd Lögmannafélags Íslands.
- Bætur eru greiddar þegar málinu er lokið (ekki meðan á því stendur).

Aðrir þættir sem eru oft hluti af fjölskyldutryggingum

Sjúkrahúslegutrygging

Sjúkrahúslegutrygging veitir fjárhagslega stuðning ef einhver hinna váttryggðu þarf að leggjast inn á sjúkrahús vegna veikinda, sjúkdóms eða slyss. Hún tryggir dagpeningagreiðslur meðan á innlögn stendur og getur þannig hjálpað til við að brúa tekjutap eða aukinn kostnað sem hlýst af dvölinni.

Áfallahjálp

Það getur verið mikið áfall að verða fyrir innbroti, slysi eða öðru alvarlegu tjóni og einhverjar fjölskyldutryggingar veita stuðning með greiðslu fyrir áfallahjálp (samtalsmeðferð hjá sálfræðingi).

Neyðaraðstoð vegna ofbeldis í nánú sambandi

Sumar fjölskyldutryggingar veita stuðning þurfi einstaklingur að yfirgefa heimili sitt vegna ofbeldis í nánú sambandi. Er þá um að ræða bætur til að standa straum af kostnaði við kaup á brýnum nauðsynjum, svo sem fatnaði, hreinlætisvörum eða öðru sem þarf þegar viðkomandi yfirgefur heimili sitt í skyndi.

Umönnunartrygging barna

Umönnunartrygging greiðir dagpeninga til eins forsjáraðila ef barn undir 18 ára aldri þarf að dvelja á sjúkrahúsi samfelld í lengur en fimm daga vegna sjúkdóms eða slyss. Skilyrði bóta er að barn þarfnist umönnunar eða viðveru forráðamanns samkvæmt læknisráði.

Trygging á munum til tómstundaiðkana – viðbót við innbústryggingu

Þessi trygging greiðir bætur vegna tjóns á munum til tómstundaiðkana vegna tjónsorsaka sem innbústryggingin tekur til (þjófnaður, eldsvoði o.s.frv.). Þeir munir sem hér falla undir teljast almennt ekki til innbús svo sem kajakar, arabátar, slöngubátar, sæpotur, golfbílar og búnaður vegna hestamennsku.

Greiðslukortatrygging

Greiðslukortatrygging greiðir bætur vegna tjóns sem hlýst af því að greiðslukort tapast og óviðkomandi aðili notar það sem svíksamlegum hætti.

Ekki er um tæmandi upptalningu að ræða og mikilvægt að tryggingapörf sé metin út frá aðstæðum hverju sinni.

Mikilvægir frestir

Tilkynningarfrestur

Samkvæmt lögum um váttryggingarsamninga getur réttur til bóta fallið niður ef váttryggingafélagi er ekki tilkynnt um tjónið innan árs. Ársfresturinn byrjar að líða þegar tjónþoli gerir sér grein fyrir tjóninu og hvað varðar skemmdir á innbúi (munatjón) má gera ráð fyrir því að það sé um leið og tjónið á sér stað.

Þegar um frítímaslys er að ræða byrjar þessi ársfrestur þó ekki endilega að líða á slysdegi, heldur er miðað við það hvenær sá sem slasaðist gerði sér grein fyrir því að afleiðingar slyssins væru varanlegar. Nokkuð oft hefur reynt á þetta atriði fyrir úrskurðarnefndinni:

80/2023: M slasaðist í desember 2019, en tilkynnti tryggingafélaginu ekki um slysið fyrr en í ágúst 2022. Nefndin skoðaði fyrirbyggjandi læknisfræðileg gögn

og taldi að þó áverkar M hefðu verið alvarlegir hafi honum ekki mátt vera það ljóst strax að varanlegar afleiðingar væru af slysinu. Með hliðsjón af því að M var í umfangsmikilli sjúkraþjálfun fram til janúar 2022 taldi nefndin að einhverjar líkur hefðu á þeim tíma verið á því að hann næði fullum bata. Var því ekki sýnt fram á að M hafi mátt vita um tjón sitt fyrr en í ágúst 2021. Því hafi eins árs tilkynningarfresturinn ekki verið liðinn og var bótaskylda því til staðar.

Þegar um réttaraðstoðartryggingu er að ræða byrjar ársfrestur yfirleitt að byrja á þeim tíma þegar váttryggður gat gert sér grein fyrir því að ágreiningur væri kominn á það stig að úr honum yrði ekki leyst nema fyrir dómstólum.

Enginn tilkynningarfrestur er í ábyrgðartryggingum.

Matsfrestur

Í skilmálum frítímaslysaftrygginga er oft kveðið á um sérstakan matsfrest. Það þýðir að sá sem slasast þarf að óska eftir mati á varanlegum afleiðingum slyssins, svokölluðu örorkumati, innan ákveðins tíma. Slíkt mat er forsenda þess að fá greiddar bætur fyrir varanlega örorku vegna slyssins. Fresturinn er almennt þrjú ár og byrjar að líða á slysdegi, án undantekninga og óháð því hvenær bataferli lýkur. Hægt er að óska eftir því að tryggingafélag framlengi frestinn en þeim er ekki skylt að verða við slíkum beiðnum.

Málskotsfrestur

Ef tryggingafélag hafnar bótaskyldu eða tekur ákvörðun um að skerða bætur, ber því að tilkynna skriflega um slíka ákvörðun og benda á að hægt sé að skjóta málinu til úrskurðarnefndar í váttryggingamálum eða dómstóla innan árs. Sé það ekki gert innan eins árs glatast réttur tjónþola til bóta eða frekari bóta en félagið hefur boðið.

Fyrningarfrestur

Um kröfur vegna tjóns úr fjölskyldutryggingu gilda fyrningarreglur laga um váttryggingarsamninga nr. 30/2004 sem og almennar fyrningarreglur. Samkvæmt þeim fynrast kröfur á fjórum til tíu árum, allt eftir tegund tjóns.